

พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ BUDDHISM AND MODERN SCIENCE

พระมหาหมณินทร์ ปุริสุตโต
Phramaha Maghavin Purisuttamo
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist university
E-Mail: maghavin9@yahoo.com

ได้รับบทความ: 21 มกราคม 2561; แก้ไขบทความ: 6 มีนาคม 2561; ตอปรับตีพิมพ์: 30 เมษายน 2561
Received: January 21, 2018; Revised: March 6, 2018; Accepted: April 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ 2) เพื่อวิเคราะห์พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ 3) เพื่อบูรณาการพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ผลการศึกษา พบว่า พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่มีความสอดคล้องกัน เพราะทั้งสองศาสตร์มุ่งสร้างความสุขให้กับมนุษย์ โดยศาสตร์สมัยใหม่มุ่งสร้างความสุขทางกายเป็นหลัก ส่วนพุทธศาสนามุ่งสร้างความสุขทางใจเป็นหลัก แต่ทั้งสองศาสตร์สามารถบูรณาการใช้ร่วมกันได้อย่างเหมาะสม โดยการบูรณาการด้วยใช้ปัญหาที่ต้องการแก้ไขเป็นตัวตั้ง แล้วนำพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่มาเป็นเครื่องมือในการจัดการกับปัญหา

คำสำคัญ : ศาสตร์สมัยใหม่, บูรณาการ

Abstract

The purposes of this article were: 1) to study the Buddhism and Modern Science, 2) to analyze the Buddhism and Modern Science, 3) to integrate the Buddhism and Modern Science. The results of the study showed that Buddhism and Modern Science are consistent because both are aimed at human happiness. Modern Science aims to create physical happiness. Buddhism focuses on spiritual happiness. But both Buddhism and Modern Science can be integrating in appropriate tool for sloving human problems.

Keywords: Modern Science, integrate

บทนำ

สำหรับเรื่องพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นี้ นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้าเพื่อหาคำตอบเป็นอย่างยิ่ง เพราะในปัจจุบันศาสตร์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์คิดค้นนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก กล่าวคือบางศาสตร์ที่มนุษย์ประยุกต์ใช้กับชีวิตก็ได้ยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน แต่ก็มีบางศาสตร์ที่สูญหายไปตามกาลเวลาหรือเป็นศาสตร์ที่มนุษย์ไม่ได้ใช้ประโยชน์และมองไม่เห็นคุณค่า แม้กระทั่ง ศาสตร์บางศาสตร์ที่มนุษย์ยังแสวงหาคำตอบไม่ได้ในอดีตจวบจนถึงปัจจุบันก็ยังเป็นศาสตร์ที่มนุษย์ต้องเพียรพยายามหาคำตอบอยู่ต่อไป ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงศาสตร์สมัยใหม่จึงนับว่าเป็นคำกล่าวที่กว้างมาก และเป็นคำกล่าวที่ใคร ๆ ก็มักนึกถึงวิทยาศาสตร์หรือศาสตร์ที่เกี่ยวกับสิ่งที่สัมผัสและต้องได้เท่านั้นเป็นหลัก ส่วนที่เป็นนามธรรมหรือเป็นเรื่องภายในจิตใจก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เข้าใจกันเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะคนยุคนี้ว่าไม่เกี่ยวข้องกับศาสตร์สมัยใหม่หรือวิทยาศาสตร์เลย แล้วในท้ายที่สุด การกล่าวเช่นนี้จะเป็นความจริงได้มากเพียงใดสำหรับการพัฒนาการของมนุษย์ในยุคนี้ ซึ่งเป็นยุคที่สรรพสิ่งต้องยอมเดินตามวิทยาศาสตร์ เรียกกันว่าหากอะไรๆ ในสรรพสิ่งขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์แล้ว การได้รับการยอมรับจากผู้คนในยุคนี้ย่อมเป็นไปได้ยากหรือแทบเป็นไปได้ไม่ได้เลย ด้วยเหตุผลดังกล่าวมา พุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาหนึ่งในบรรดาหลายๆ ศาสนาในโลกนี้ที่มนุษย์ยอมรับนับถือจะมีความเป็นไปได้ที่ไม่ขัดแย้งและมีความสอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่อย่างเช่น วิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้มากเพียงใด จึงจัดว่าเป็นโจทย์ที่น่าสนใจหาคำตอบเป็นที่สุด

กล่าวสำหรับพุทธศาสนาแล้ว มีนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์นามกระเดื่องโลกกล่าวถึงไว้ดังนี้ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (ค.ศ. 1872-1970) กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเป็นการรวมกันของปรัชญาแบบพินิจความจริงกับวิทยาศาสตร์ ศาสนานั้นสนับสนุนวิธีการทางวิทยาศาสตร์และติดตามวิธีการนั้นจนถึงที่สุด ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นศาสนาแห่งเหตุผล ในพระพุทธศาสนาเราจะได้พบคำตอบที่น่าสนใจ เช่น จิตใจกับวัตถุคืออะไร? ระหว่างจิตใจกับวัตถุนั้นอย่างไหนสำคัญมากกว่ากัน? เอกภพเคลื่อนไปหาจุดหมายปลายทางหรือไม่? พระพุทธศาสนาพูดถึงเรื่องที่วิทยาศาสตร์ยังหาหนทางไปไม่ได้ไม่ เพราะความจำกัดแห่งเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ ชัยชนะของพระพุทธศาสนาเป็นชัยชนะทางจิตใจ” อัลเบิร์ต ไอนสไตน์ (ค.ศ. 1879-1955) กล่าวว่า “ศาสนาในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาสากล ศาสนานั้นควรอยู่เหนือพระเจ้าที่มีตัวตนและควรจะเว้นคำสอนแบบลัทธิอื่น (คือเป็นแบบสำเร็จรูปที่ให้เชื่อตามเพียงอย่างเดียว) และแบบเทววิทยา (คืออ้างเทวดาเป็นหลักใหญ่) ศาสนานั้นเมื่อครอบคลุมทั้งธรรมชาติและจิตใจ จึงควรมีรากฐานอยู่บนความสำนึกทางศาสนาที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ต่อสิ่งทั้งปวงคือทั้งธรรมชาติและจิตใจอย่างเป็นหน่วยรวมที่มีความหมาย พระพุทธศาสนาตอบข้อกำหนดนี้ได้ ถ้าจะมีศาสนาใดที่รับมือได้กับความต้องการทางวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบัน ศาสนานั้นก็ควรเป็นพระพุทธศาสนา” และ เจ.โรเบิร์ต ออฟเพนไฮเมอร์ (ค.ศ. 1904-1976) กล่าวว่า “ขอยกตัวอย่าง เช่น

เราถามว่าฐานะของอิเล็กทรอนิกส์เป็นอันเดียวกันหรือไม่? เราจะต้องตอบว่าไม่ ถ้าเราถามว่าฐานะของอิเล็กทรอนิกส์เปลี่ยนไปพร้อมกับกาลเวลาหรือไม่? เราจะต้องตอบว่าไม่ ถ้าถามว่าอิเล็กทรอนิกส์หยุดพักหรือไม่? เราจะต้องตอบว่าไม่ ถ้าเราถามว่ามันเคลื่อนไหวหรือไม่? เราจะต้องตอบว่าไม่ พระพุทธเจ้าก็ได้ประทานคำตอบเช่นเดียวกัน เมื่อทรงได้รับคำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ของตัวตนของมนุษย์ภายหลังความตาย แต่คำตอบเหล่านั้นมิใช่คำตอบที่คุ้นกับจารีตประเพณีของวิทยาศาสตร์ สมัยศตวรรษที่ 17 และ 18” (วัดเจ็ดเสมียน, 2561).

ตามที่กล่าวมาข้างต้น ก็พอจะเห็นได้ว่าวิธีการแสวงหาคำตอบของมนุษย์ในยุคนี้ล้วนใช้วิทยาศาสตร์หรือศาสตร์สมัยใหม่ที่อยู่ในรูปแบบสัมผัสได้เท่านั้นเป็นเครื่องมือ ซึ่งเมื่อใช้มาตรฐานนี้ในตอบคำถามเกี่ยวกับชีวิตและสังคมแล้ว จึงทำให้เกิดความคิดว่าทุกอย่างที่เห็นและเป็นอยู่ในขณะนี้ หากไม่ตอบใจหรือไม่สอดคล้องกับหลักการของศาสตร์สมัยใหม่แล้วย่อมจะได้รับความน่าเชื่อถือน้อยลงและสูญหายไปจากชีวิตมนุษย์และสังคมในที่สุด ส่วนเนื้อหาของพุทธศาสนานั้นให้คุณค่าต่อปัจจัยภายในหรือจิตใจของมนุษย์มากกว่าวัตถุภายนอกเป็นหลักนั้นจะยังคงมีความมั่นคงต่อลักษณะการของมนุษย์และสังคมแบบสมัยใหม่ได้มากนักน้อยเพียงใด จึงจัดว่าเป็นโจทย์ใหญ่สำหรับพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น การวิเคราะห์ถึงพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นี้ คาดว่าจะเป็นประเด็นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าต่อวงการศึกษาและสังคมเป็นอย่างดี

พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

จากที่กล่าวไว้แล้วในบทนำว่าพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่เน้นในการพัฒนาภายในหรือจิตใจของบุคคลเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับภายนอกหรือวัตถุน้อยมาก สืบเนื่องจากที่พุทธศาสนาเองมองว่าวัตถุภายนอกนั้นจะเป็นอย่างไรก็ตามก็หาอิทธิพลมากเท่าการที่จิตใจอยู่ในสภาพแบบใดไม่ กล่าวคือหากจิตใจดีหรือได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมแล้ว สิ่งอื่นๆ ย่อมจะได้รับอันพึงปรารถนาไปด้วย (มนุพพพมมา ธมมา มโนเสฏฐา มโนมยา มนสา เจ ปสนเนน ภาสติ วา กโรติ วา ตโต นํ สุขมนเวติ ฉายา ว อนุปายินี. แปลว่า ธรรมทั้งหลาย มีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พุทอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี สุขย่อมไปตามเขา เพราะเหตุนั้น เหมือนเงาไปตามตัวฉะนั้น) (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/11:15) ส่วนศาสตร์สมัยใหม่หรือวิทยาศาสตร์นั้นหาให้ความสำคัญกับภายในหรือจิตใจของบุคคลไม่ เพราะพื้นฐานของศาสตร์สมัยใหม่เน้นให้ความสำคัญกับการปรับปรุงพัฒนาภายนอกหรือวัตถุที่สัมผัสได้เป็นหลัก ดังนั้น แนวทางของศาสตร์สมัยใหม่จึงไม่สนใจพัฒนาจิตใจ เน้นเพียงการได้มีความสุขกับการมีจำนวนวัตถุสิ่งของมากๆ ความทุกข์และความสุขที่แต่ละบุคคลมีเป็นเพียงการเกิดขึ้นต่อเนื่องจากการที่การมีวัตถุน้อยหรือมากเท่านั้น ศาสตร์สมัยใหม่จะไม่สนใจมองว่าที่บุคคลมีความสุขหรือมีความทุกข์นั้นเป็นเพราะภายในหรือจิตใจยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม แต่ในที่สุด ศาสตร์สมัยใหม่ก็ต้องเผชิญกับความเป็นจริงที่ว่าเมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาให้มีสิ่งของจำนวนมากมาย แต่มนุษย์ซึ่งได้รับการพัฒนามาตามแบบศาสตร์สมัยใหม่ก็ยังมี

ความลำบากหรือทุกข์อยู่เหมือนเดิม โดยถึงแม้ศาสตร์สมัยใหม่ อย่างเช่น วิทยาศาสตร์กายภาพ ฟิสิกส์ ชีวภาพ จิตวิทยา เทคโนโลยี เป็นต้น เหล่านี้ได้สนองต่อความต้องการของมนุษย์อย่างมาก แล้วก็ตาม จนในปัจจุบัน นักวิทยาศาสตร์ นักวิชาการ นักศึกษาในตะวันตกเริ่มสนใจพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะการปฏิบัติสมาธิ (สมณะและวิปัสสนากรรมฐาน) เพราะการปฏิบัติเช่นนี้เป็นวิธีเดียวที่เข้าใจการทำงานของจิตได้ดีที่สุด นักจิตวิทยา (DR.BRIAN WEISS) ที่มีชื่อเสียงในการสะกดจิตเพื่อบำบัดโรค ได้รักษาผู้ป่วยหลายร้อยราย ท่านได้สรุปว่าจิตวิญญาณของมนุษย์ไม่ได้สูญหายไป มันคงอยู่ชั่วนิรันดร์ ท่านได้ค้นพบเรื่องเหตุการณ์ชาติต่างๆ ของผู้ป่วยมากมายและยังได้พิสูจน์เป็นรูปธรรมอีกด้วย แต่เสียดายที่ท่านไม่ได้ศึกษาพุทธศาสนาจะรู้ว่าจิตวิญญาณจะไม่ว่างตลอดไปถ้าเข้าถึงพระนิพพาน ระยะเวลาผ่านไป นักวิทยาศาสตร์รุ่นใหม่เริ่มค้นพบสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามากขึ้นทุกที เป็นการยืนยันถึงคุณค่าและความจริงของการตรัสรู้ของพระองค์ที่ท่านได้ค้นพบด้วยการวิจัยอยู่ 6 ปี ก่อนการตรัสรู้ เช่น ปริมาณ การพัฒนาการของเด็กในครรภ์มารดา อวัยวะ 32 วิถีจิต กฎแห่งกรรม อธิบายจิต เจตสิก และรูปในร่างกายมนุษย์ การแพทย์ปัจจุบันยอมรับว่าถ้ามีสุขภาพจิตดีจะมีผลต่อร่างกาย (PSYCHOSOMATIE ORDER AND DISORDER) นี่เป็นวิจัยที่ยอมรับจิตวิญญาณ เคยมีผู้วัดคลื่นสมองขณะนั่งสมาธิ และพบว่าถ้าจิตสงบจะปรากฏคลื่นอัลฟา ซึ่งดีมากต่อระบบสมองและร่างกายต่างๆ

สิ่งที่นักวิทยาศาสตร์ค้นพบเป็นการยืนยันและเสริมความเชื่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และนักบวชได้เป็นอย่างดีว่าพระพุทธศาสนาคือศาสตร์แห่งเหตุและผล ใครทำได้เป็นวิทยาศาสตร์ แต่วิทยาศาสตร์ไม่ใช่พุทธศาสนาทั้งหมด วัชรระ งามจิตรเจริญ (2561) กล่าวคือ

1. มุ่งเข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หลักการทางวิทยาศาสตร์มุ่งเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ต้องการรู้ว่าอะไรเป็นสาเหตุ อะไรเป็นผลที่ตามมา เช่น เมื่อเกิดฟ้าผ่า ต้องรู้อะไรคือสาเหตุของฟ้าผ่า และผลที่ตามมาหลังจากฟ้าผ่าแล้วจะเป็นอย่างไร หลักการพระพุทธศาสนาก็มุ่งเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ เช่นเดียวกัน แต่ต่างตรงที่พระพุทธศาสนาเน้นเป็นพิเศษเกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์มากกว่ากฎเกี่ยวกับสิ่งที่ไร้ชีวิต จุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา คือสอนให้คนเป็นคนดีขึ้น พัฒนาขึ้น สมบูรณ์ขึ้น

2. ต้องการเรียนรู้กฎธรรมชาติ หลักการทางวิทยาศาสตร์ต้องการเรียนรู้กฎธรรมชาติและหาทางควบคุมธรรมชาติหรือเอาชนะธรรมชาติ พุทธอีกอย่างหนึ่งก็คือวิทยาศาสตร์เน้นการควบคุมธรรมชาติภายนอกมุ่งแก้ปัญหาภายนอกวิทยาศาสตร์ถือว่าการพิสูจน์ทดลองทางวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่นำมาแสดงให้สาธารณชนประจักษ์ชัดเป็นหลักฐาน ยืนยันในสิ่งที่ค้นพบนั้นได้ จึงจะเป็นการยอมรับในวงการวิทยาศาสตร์ หลักการพระพุทธศาสนาเป็นการทดสอบความรู้สึกทุกข์หรือไม่เป็นทุกข์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ประจักษ์ชัดในจิตใจเฉพาะตน ไม่สามารถตีแผ่ให้สาธารณชนประจักษ์ด้วยสายตา แต่พิสูจน์ทดลองได้ด้วยความรู้สึกในจิตใจ และหลักการพระพุทธศาสนาไม่ได้เน้นในเรื่องให้สาธารณชนยอมรับ

หรือไม่ยอมรับ มุ่งให้ศึกษาเข้าไปในจิตใจตนเอง แต่มุ่งแสวงหาความจริงจากทั้งภายนอกและภายใน
ตัวมนุษย์อันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหา ทางด้านจิตวิญญาณอันเป็นผลกระทบต่อการดำรงชีวิตและต่อ
คุณภาพชีวิต สอนให้คนควบคุมภายในจิตใจตัวเอง ลำพังแต่ความสามารถที่ควบคุมธรรมชาติได้ไม่
อาจทำให้ความสงบสุขเกิดขึ้นในโลกมนุษย์ มนุษย์ต้องรู้จักควบคุมตนเอง ให้มีจิตใจตั้งงามด้วย สันติสุข
ที่แท้จริงจึงจะเกิดขึ้นได้ และสอนมนุษย์ดำรงชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

3. ยอมรับโลกแห่งสสาร (Matter) สสาร หมายถึง ธรรมชาติและสรรพสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่
จริง รวมทั้งปรากฏการณ์และความเป็นจริงตามภาวะวิสัย (Objective Reality) ด้วย ซึ่งสรรพสิ่ง
เหล่านี้มีอยู่ต่างหากจากตัวเรา เป็นอิสระจากตัวเรา และเป็นสิ่งที่สะท้อนขึ้นในจิตสำนึกของคนเราเมื่อ
ได้สัมผัสมัน อันทำให้ได้รับรู้ถึงความมีอยู่ของสิ่งนั้น ๆ กล่าวโดยทั่วไปแล้วสสารมีคุณลักษณะ 3
ประการคือ 1) เคลื่อนไหว (Moving) อยู่เสมอ 2) เปลี่ยนแปลง (Changing) อยู่เสมอ 3) การ
เคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวนั้น มิใช่เป็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างสับสน แต่หาก
เป็นการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างมีกฎเกณฑ์ที่เรียกกันว่า กฎแห่งธรรมชาติ (Laws of Natures)

วิทยาศาสตร์ยอมรับโลกแห่งสสารซึ่งเทียบได้กับ “รูปธรรม” ในความหมายของ
พระพุทธศาสนา อันหมายถึงสิ่งที่มีอยู่จริงทางภาวะวิสัย ที่อวัยวะสัมผัสของมนุษย์สัมผัสได้
วิทยาศาสตร์มุ่งศึกษาด้านสสารและพลังงาน ยอมรับโลกแห่งสสาร ที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ว่า
มีจริง โลกที่อยู่พ้นจากนั้น วิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับ ส่วนแนวคิดทางพระพุทธศาสนานี้เชื่อว่าสัจธรรม
สูงสุด (นิพพาน) ซึ่งเป็นสภาวะที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์ปุถุชนที่เต็มไปด้วยกิเลส ตัณหา ไม่สามารถ
รับรู้ได้ พระพุทธศาสนาแบ่งสิ่งที่มีอยู่จริงของสองพวกใหญ่ ๆ คือ “สังขตธรรม” (สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง)
ได้แก่ สสาร และ “อสังขตธรรม” (สิ่งที่ปัจจัยมิได้ปรุงแต่ง) คือ นิพพาน วิทยาศาสตร์ยอมรับว่าสังขต
ธรรมมีจริง แต่สังขตธรรมอยู่เหนือการรับรู้ของวิทยาศาสตร์

สัจธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีทั้งที่สามารถแสดงให้เห็นประจักษ์เป็นสาธารณะได้และ
ไม่สามารถแสดงให้เห็นประจักษ์เป็นสาธารณะได้ แต่แสดงโดยการประจักษ์ในตนเองได้ (หมายถึงมีทั้งที่
สามารถรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสและรับรู้ด้วยใจ) ความจริงระดับต้นๆ และระดับกลางๆ ใครๆ ก็อาจ
เข้าใจและเห็นจริงได้ เช่น คนโลภมาก ๆ อิจฉามาก ๆ ไม่มีความสุขแห่งจิตใจอย่างไรบ้าง คนที่มี
เมตตา ไม่ปรารถนาร้ายต่อใครๆ มีความสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัย อย่างไรก็ตาม ความจริงเหล่านี้ ล้วน
สามารถแสดงให้เห็นประจักษ์ได้ ชี้ให้ดูตัวอย่างได้ แต่ปรมาตมธรรม อันสูงสุดนั้นผู้ที่ได้พบแล้วยากจะ
อธิบายให้คนอื่นเข้าใจได้ เป็นสภาวะที่ผู้รู้เอง เห็นเอง จะพึงประจักษ์เฉพาะตัว

4. มุ่งความจริงมาแต่ วิทยาศาสตร์นั้นแสวงหาความรู้จากธรรมชาติและจากกฎ
ธรรมชาติที่มีอยู่ภายนอกตัวมนุษย์ (มุ่งเน้นทางวัตถุหรือสสาร) ไม่ได้สนใจเรื่องศีลธรรม เรื่องความดี
ความชั่ว สนใจเพียงค้นคว้าเอาความจริงมาแต่ให้ประจักษ์เพียงด้านเดียว เช่น วิทยาศาสตร์พบเรื่อง
การระเบิด แต่ควรระเบิดอะไร ไม่ควรระเบิดอะไร ไม่อยู่ในขอบข่ายของวิทยาศาสตร์ การค้นพบทาง

วิทยาศาสตร์จึงมีทั้งคุณอนันต์และมีโทษมหันต์ กระบวนการผลิตทางวิทยาศาสตร์ก่อให้เกิดผลกระทบ ต่อสิ่งแวดล้อม คำสอนทางพระพุทธศาสนานั้น เน้นเรื่องศีลธรรม ความดีความชั่ว มุ่งให้มนุษย์มี ความสุข เป็นลำดับขึ้นไปเรื่อยๆ จนถึงความสงบสุขอันสูงสุดคือนิพพาน ฉะนั้น กระบวนการปฏิบัติ ธรรมในพุทธศาสนาจึงส่งเสริมให้มนุษย์อนุรักษ์ธรรมชาติ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (พิมพ์ลัษ หงษาคำ, 2561)

ตามที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่าพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นมีแนวทางที่ สอดคล้องกันในหลายๆ เรื่อง กล่าวคือมุ่งให้มนุษย์พบกับความสุข ห่างไกลความทุกข์ยากลำบาก แต่ เมื่อสืบสาวราวเรื่องตั้งแต่ต้นทางจนสุดทางแล้ว ก็พบว่าศาสตร์สมัยใหม่ อย่างเช่น เทคโนโลยีก็ให้ ความสุขสะดวกสบายกับมนุษย์เพียงเป็นเครื่องมือนำพามนุษย์ไปสู่ความต้องการที่อยากจะได้ อยากจะมีเท่านั้น มีหน้าซ้ำ เทคโนโลยีที่มนุษย์ใช้ไม่เป็นหรือใช้อย่างไม่เข้าใจได้กลับมาเป็นอุปสรรคทำลาย มนุษย์ให้ได้รับความทุกข์เพิ่มขึ้นอีก วิทยาศาสตร์กายภาพ ฟิสิกส์ และชีวภาพก็ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะศาสตร์สมัยใหม่เหล่านี้ก็เป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ได้ในวัตถุสิ่งของที่ต้องการเท่านั้น แต่วัตถุ สิ่งของที่มนุษย์ได้มาก็ไม่ได้สร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน กล่าวคือมนุษย์เมื่อได้ สิ่งที่ปรารถนาจากการสร้างสรรค์ของศาสตร์สมัยใหม่แล้ว มนุษย์ก็ยังจบปลัดอยู่กับความทุกข์ยาก ความเครียด ความลำบากอยู่เรื่อยมา ด้วยสภาพการณ์เช่นนี้เอง พุทธศาสนาที่นับว่าเป็นศาสตร์แห่ง ความจริงได้เข้ามาอธิบายหรือเติมเต็มให้ความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะหลักการของพุทธ ศาสนานั้นได้อธิบายไปถึงแก่นแท้ของชีวิตมนุษย์ หมายความว่าพุทธศาสนายอมรับการมีความ ปรารถนาวัตถุสิ่งของภายนอกของมนุษย์ได้ แต่พุทธศาสนาได้บอกต่อไปอีกว่าแค่มนุษย์ได้วัตถุสิ่งของ ตามความต้องการนั้นยังไม่ใช่คำตอบสุดท้ายของชีวิต เพราะคำตอบที่ควรให้ความสำคัญมากกว่าคือ การให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจหรือภายในของมนุษย์ ซึ่งเรื่องนี้เองที่วิทยาศาสตร์ในยุคเริ่มแรก ไม่สนใจและมองว่าเป็นเรื่องงมงายหรือไร้เหตุผล ด้วยไม่สามารถยืนยันด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ แต่ในที่สุด วิทยาศาสตร์ในยุคนี้ก็ให้ความสนใจเรื่องจิตใจมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากที่นักวิทยาศาสตร์ ที่มีชื่อเสียงระดับโลกได้หันมาให้ความสนใจหลักคำสอนในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญ กับศาสตร์แห่งจิตใจเป็นหลัก เรียกว่าพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธความจริงแบบศาสตร์สมัยใหม่อย่างเช่น วิทยาศาสตร์ แต่พุทธศาสนากลับตั้งคำถามกับศาสตร์สมัยใหม่ว่าความจริงที่ศาสตร์สมัยใหม่มีให้กับ มนุษย์นั้นเพียงพอแล้วหรือยัง หากยังไม่เพียงพอก็ควรได้ให้ความสำคัญกับความจริงของชีวิตอีกแบบ หนึ่งที่สมเหตุสมผล อย่างเช่นเรื่องกฎแห่งกรรม จึงถือว่าในสถานการณ์แบบนี้เป็นผลบวกต่อพุทธ ศาสนาได้เลย

วิเคราะห์พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

จากที่ได้แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับความสอดคล้องและไม่สอดคล้องของพุทธศาสนาที่มีต่อ ศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ซึ่งนับว่าเป็นศาสตร์เดียวที่เป็นจุดศูนย์กลางของการอธิบาย ความสมเหตุสมผลของสรรพสิ่งในโลกนี้ กล่าวคืออะไรๆ ก็แล้วแต่ในยุคนี้ก็มีกอธิบายเชื่อมโยงกับ วิทยาศาสตร์เป็นหลักจึงจะได้รับการยอมรับจากคนในยุคนี้ มีเว้นแม้แต่การอธิบายหลักคำสอนใน ศาสนาก็ต้องอธิบายให้เข้ากันได้กับวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้นจึงจะได้รับการยอมรับนับถือจากศา สนิกชน ดังนั้น คนในยุคนี้จึงเป็นยุคที่ยอมรับอะไรๆ ได้ง่ายมาก หากเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับหลักการ ทางวิทยาศาสตร์ ตรงกันข้าม คนในยุคนี้ก็เชื่ออะไรๆ ได้ยากเหมือนกัน หากไม่มีความเหตุผลตาม หลักวิทยาศาสตร์ที่พวกเขาคุ้นชิน ยิ่งเรื่องศาสนาด้วยแล้ว ยิ่งเป็นเรื่องยากที่คนในยุควิทยาศาสตร์จะ ยอมรับได้ง่ายเหมือนยุคก่อนๆ เพราะศาสนาโดยส่วนใหญ่จะพูดเรื่องโลกหลังความตายหรือพูดเรื่อง นามธรรมเป็นหลัก ซึ่งเป็นเรื่องที่วิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับตั้งแต่เบื้องต้นแล้ว แต่ในที่สุด วิทยาศาสตร์ หรือศาสตร์สมัยใหม่ต่างๆ ก็ได้เดินมาถึงทางตันคือศาสตร์สมัยใหม่ตอบโจทย์ได้แค่เพียงแก้ปัญหา ภายนอกตัวมนุษย์เท่านั้น และที่ยิ่งเลวร้ายไปกว่านั้นคือศาสตร์สมัยใหม่กลับสร้างปัญหาใหม่ขึ้นมา อย่างเช่นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาการก่อการร้าย ปัญหามลพิษ ดังนั้น ช่องว่างที่ศาสตร์ สมัยใหม่ไปไม่ถึงก็คือเรื่องภายในหรือจิตใจที่ทางฝั่งศาสนาโดยเฉพาะศาสนาพุทธเชื่อว่ามีผลเป็นอย่าง มากต่อความเป็นไปของสรรพสิ่ง ด้วยการที่ศาสตร์สมัยใหม่สร้างปัญหาขึ้นมาเช่นนี้เอง จึงนับว่าเป็น โอกาสที่พุทธศาสนาจะได้นำหลักการมาเติมเต็มให้กับศาสตร์สมัยใหม่จนกลายเป็นเครื่องมือสร้างสุข และปัญญาให้กับมนุษย์มากขึ้น โดยทั้งพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ต้องมีการเชื่อมโยงระหว่างกัน และกันดังนี้

(1) ร่วมมือขยายขอบฟ้าแห่งความรู้ ในขณะที่มนุษย์และสังคมเผชิญหน้าประเด็นปัญหา ทางวิชาการ หรือวิกฤติการณ์ต่างๆ วิทยาการหรือศาสตร์ต่างๆ มีสามารภที่จะผลักดันให้เป็นภาระของ ศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งรับมือหรือตอบโจทย์แต่เพียงลำพัง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนากับวิทยาการ สมัยใหม่สาขาต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องร่วมคิดค้นและออกแบบเครื่องมือเครื่องมือโดยการบูรณา การและสร้างชุดความรู้หรือเครื่องมือแบบสหวิทยาการ เพื่อนำจุดเด่นของวิทยาการต่างๆ มาเป็น ฐานรองรับ โดยการสร้างแบบจำลอง อธิบาย และตีความให้สอดคล้องกับประเด็นปัญหาและ วิกฤติการณ์ต่างๆ บนสถานการณ์ที่เป็นจริงและเื้อต่อสถานการณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่สามารถร่วมมือกันเพื่อสร้างความรู้ที่ การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้าเป็นอันเดียวกันจนเกิดองค์รวม (The whole) โดยการนำแนวคิดและ เนื้อหาจากสาขาวิชามาบูรณาการโดยไม่เน้นการเรียงลำดับเนื้อหา แต่เน้นการเชื่อมโยงเนื้อหา จุดเด่น ในประเด็นนี้คือการทำงานร่วมกับในเชิงบูรณาการแบบสหวิทยาการอยู่ที่การเชื่อมโยงสาขาวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันอันเป็นการทำงานร่วมกันแบบส่วนรวม (Holistic Approach) ซึ่งเราสามารถประเมินได้

จากการเปิดพื้นที่ของการค้นพบในวิทยาการและศาสตร์การเรียนรู้ใหม่ๆ เช่น พุทธเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์แนวพุทธ สังคมวิทยาเชิงพุทธศาสนา และพุทธสันติวิธี

(2) การเป็นสะพานเชื่อมสมานระหว่างกันและกัน หากเป้าหมายของศาสนาอยู่ที่การปลดปล่อยมนุษย์ออกจากพันธนาการแห่งตัณหาอุปาทาน (Bondage of Egocentric cravings) มนุษย์มักจะมีมโนคติในตัวเอง (อัตตวาอุปาทาน) และความคิดของตัวเอง (ทิฏฐิอุปาทาน) ว่าตัวเองหรือความคิดของตัวเองสำคัญที่สุด จึงทำให้ไม่สามารถเรียนรู้และเข้าใจผู้อื่นในสังคม แต่ในความเป็นจริงมนุษย์เปรียบประดุจเศษเสี้ยวธุลีดินในจักรวาล ไอน์สไตน์มองว่าฐานสำคัญประการหนึ่งในการที่จะทำให้มนุษย์ค้นหลุดรอดจากพันธนาการคือการคิดแบบมีเหตุผล ซึ่งเขาได้พิสูจน์ทราบจากวิถีชีวิตการทำงานของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ เขาจึงมองเห็นแนวทางในการที่จะใช้เหตุผลเป็นตัวแปรในการเชื่อมสมานมนุษย์ไปสู่การพัฒนาคุณค่าภายในตามหลักของศาสนา โดยเขาชี้ว่า “ถ้าเป้าหมายหนึ่งของศาสนาอยู่ที่การปลดปล่อยมนุษย์ชาติให้เป็นอิสระมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้จากตัณหาและภวาคติที่มีรากฐานอยู่บนอัตตา การคิดแบบมีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ สามารถช่วยศาสนาให้บรรลุเป้าหมายนั้นได้อีกทางหนึ่ง” คุณค่าของคิดแบบมีเหตุผลของวิทยาศาสตร์ถือว่าเป็นสะพานเชื่อมโยงไปสู่หลักการที่ปรากฏในเกสปุติสูตรที่มุ่งเน้นการใช้ปัญญาคิดวิเคราะห์เหตุผลอย่างรอบด้านแล้วจึงตัดสินใจเชื่อ และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระจากตัณหา มานะ และทิฐิ

(3) วิทยาการสมัยใหม่เสริมสร้างความฉลาด พระพุทธศาสนาหิวยืนความสงบ วิทยาการสมัยใหม่พัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้มีความฉลาดในการแสวงหาความอยู่รอดทางร่างกาย แต่ไม่สามารถทำให้มนุษย์เกิดความสุขสงบทางจิตใจ กล่าวคือมุ่งเน้นพัฒนาทักษะให้เกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญในการแสวงหาสิ่งเสพเพื่อสนองต่อความอยากรู้อยากเห็นและอยากมีอยากเป็นของตัวมนุษย์เอง แต่พระพุทธศาสนาจะทำให้มนุษย์เข้าใจความรู้สึกและความต้องการของตัวเองว่าไม่สามารถแสวงหาหาสิ่งต่างๆ มาปรนเปรอเพื่อสนองต่อความอยากของตัวเองได้ดังที่ชาร์ต นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสได้อธิบายว่า “มนุษย์เป็นความปรารถนาที่ไร้ความสำเร็จ” (Man is a useful passion) เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ “มนุษย์คือความขาดหาย ความบกพร่อง หรือช่องว่าง” ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เน้นว่า “แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาย่อมไม่มี” การเข้าใจธรรมชาติของจิตใจในลักษณะเช่นนี้ จะทำให้มนุษย์แสวงหาหาวัตถุและสิ่งเสพในฐานะเป็นสิ่งจำเป็น (Necessity) มากยิ่งขึ้น มากกว่าการใช้กายของตัวเองไปมุ่งเน้นแสวงหาคุณค่าเทียมจากสิ่งเสพติดต่างๆ ที่เข้ามายั่ววนและหลอกล่อจิตใจของมนุษย์

(4) การเชื่อมประสานพลังแห่งศรัทธา กรุณา และปัญญา ในขณะที่จุดเด่นของวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มุ่งเน้นไปที่การแสวงหาปัญญาอันเกิดจากการพัฒนาความรู้และแสวงหาความจริง แต่สิ่งที่ขาดหายไปคือวัฒนธรรมแห่งความเชื่อมั่นในการกระทำอันเกิดจากฐานของศีลธรรม จึงทำให้ปัญญาขาดมิติแห่งศรัทธาที่เชื่อมั่นอยู่ในคุณธรรมความดี จากตัวแปรดังกล่าวจึงทำให้

พระพุทธศาสนาได้เข้าไปปิดจุดอ่อนดังกล่าว จึงได้นำ “ศรัทธา” ไปเติมเต็มให้แก่ “ปัญญา” เพื่อให้พลังอันเกิดจากการคิดหาเหตุผลมีความนุ่มนวล (Soft Power) ปัญญาที่ขาดศรัทธาจะทำให้เป็นปัญญาที่ขาดความสุขุม ลุ่มลึก บุ่มบ่าม และขาดความเฉลียวใจและยังคิดอย่างรอบด้าน ในขณะเดียวกัน ปัญญาอันเกิดจากการศึกษาเรียนรู้และคิดหาเหตุผลตามกรอบของวิทยาการสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ หรือมิติแห่งการรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ หากขาดมิติแห่งความกรุณาย่อมทำให้นักวิชาการเฝ้าเอาเปรียบ แกร่งแย่ง และแข่งขันซึ่งกันและกัน มุ่งหวังความอยู่รอดของตัวเองโดยไม่ได้ใส่ใจต่อความสุขหรือความทุกข์ของเพื่อนร่วมโลก

(5) วิทยาการสมัยใหม่เน้นศึกษาโลกภายนอก พระพุทธศาสนามุ่งศึกษาโลกภายใน พระพุทธเจ้าทรงศึกษาวิทยาการหรือศาสตร์ต่างๆ ทั้ง 18 ศาสตร์ แต่พบความจริงว่าศาสตร์เหล่านั้นเป็นการเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจโลกภายนอกได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งพระองค์ได้ทรงใช้ศาสตร์เหล่านั้นเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับโลกภายนอก ถึงกระนั้น การเรียนรู้ศาสตร์ภายนอกเป็นประตูคำถามปลายเปิดที่ไม่สามารถแสวงหาจุดบรรจบและสนองตอบต่อความอยู่รอดและความสว่างไสวทางจิตใจและปัญญา จึงทำให้พระองค์ตระหนักว่าการที่จะทำให้ชีวิตค้นพบจุดจบอย่างแท้จริงนั้นคือการศึกษาเพื่อให้เข้าใจโลกภายใน ซึ่งเครื่องมือที่พระองค์ทรงค้นพบคือ “ไตรสิกขา” กล่าวคือ ศีล สมาธิ และปัญญา การศึกษา หรือ “สิกขา” ตามกรอบพระพุทธศาสนาเป็นการตระหนักรู้และเห็นความทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางแห่งการดับทุกข์ด้วยจิตใจของตัวเอง ฉะนั้นปริญาที่พระองค์ได้รับมิใช่ปริญาตามที่ชาวโลกยึดถือ หากแต่เป็นการปริญาคือความรู้รอบตามกรอบของอริยสัจ 4 และมีโยนิโสมนสิการเป็นอารมณ์ประดับสติปัญญาของผู้เรียน

(6) วิทยาการสมัยใหม่มุ่งความจริง พระพุทธศาสนามุ่งศีลธรรม สัจธรรมที่มนุษย์แสวงหา มี 3 อย่าง คือ ความจริง (Truth) ความดี (Goodness) ความงาม (Beauty) และความสุข (Happiness) วิทยาการสมัยใหม่ในประเด็นที่เกี่ยวข้องวิทยาศาสตร์นั้นเป็นศาสตร์มุ่งแสวงหาความจริงและพิสูจน์ความจริง ในขณะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นในการแสวงหาความดี ความงาม และความสุขให้แก่มนุษย์ในเชิงปัจเจกและสังคมโดยรวม ในขณะเดียวกัน หากมอง “ความจริง” ในมิติของวิทยาศาสตร์และพระพุทธศาสนานั้นมีจุดร่วมที่สำคัญประการหนึ่งคือ “ความจริงตามกฎหมายของธรรมชาติ” พระพุทธศาสนามีจุดยืนที่ชัดเจนว่าไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะถือกำเนิดหรือไม่ก็ตาม ความจริงตามธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่ปรากฏและมีอยู่แล้ว พระองค์เป็นเพียงผู้เข้าถึงกฎเกณฑ์ธรรมชาติและนำกฎเกณฑ์ดังกล่าวมานำเสนอแก่มนุษยชาติ

ในขณะที่วิทยาศาสตร์พยายามแสวงหาเครื่องมือเพื่อเข้าถึงความจริงและเปิดเผยความจริงตามกระบวนการและขั้นตอนของวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม จุดที่เป็นข้อกั้วลซึ่งวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบโต้ได้คือวิทยาศาสตร์สนใจเฉพาะการค้นหาและเปิดเผยความจริง แต่ไม่ได้มุ่งแสวงหาความดี พระพุทธศาสนาจึงมีความจำเป็นที่จะเข้ามาช่วยเติมเต็มให้ศาสตร์หรือวิทยาการทั้งหลาย

สมบูรณ์ทั้งมิติภายนอกและมิติภายใน แสวงหาคุณค่าภายนอกและภายใน พัฒนาทั้งจิตภาพสมบูรณ์คู่กับการพัฒนาด้านกายภาพ ไลน์สโตร์เข้าใจถึงข้อกังวลในลักษณะเช่นนี้อย่างแจ่มชัด เขาจึงพยายามจะออกไปนำเสนอแนวทางเพื่อปิดช่องโหว่ดังกล่าวว่า “วิทยาศาสตร์ควรมุ่งแสวงหาและพิสูจน์ความจริง ส่วนศาสนาควรมุ่งแสวงหาความดีและศึกษาเรื่องศีลธรรม การนำเสนอเช่นนี้ดูประหนึ่งจะมุ่งหวังที่จะเสนอว่าพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์หรือวิทยาการต่างๆ ควรนำเสนอจุดเด่นที่มีคุณค่าของตัวเองแก่นมนุษย์และสังคม โดยไม่เข้าข้ามพรมแดนไปผูกขาดความจริง หรือปิดช่องทางมิให้ศาสตร์อื่นๆ ได้ทำหน้าที่ของตัวเองอย่างเต็มศักยภาพ

จากแนวทางดังกล่าว นับว่าเป็นการมอบหมายภาระหน้าที่ทางด้านศีลธรรมให้แก่ศาสนาหรือพระพุทธศาสนา เพื่อให้ศาสนาได้เข้ามาช่วยวางกรอบและกำกับมิให้ศาสตร์ต่างๆ ได้ดำเนินการพัฒนามนุษย์ไปในทิศทางของตัวเอง โดยมีได้สนใจที่จะนำศาสตร์อื่นๆ มาร่วมบูรณาการแบบสหวิทยาการ เพื่อให้องค์ความรู้หรือชุดความรู้ และกิจกรรมมีความหลากหลาย และเอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ และสังคมให้สามารถเข้าถึงความจริง ความดี ความงามและความสุขได้อย่างมีภูมิคุ้มกันและยั่งยืนต่อไป

(7) ความอยู่รอดระหว่างพระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ การที่พระพุทธศาสนาซึ่งมาจากองค์ประกอบต่อไปนี้ คือ พระศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนสถาน จะสามารถดำรงสถานะในฐานะเป็นที่พึ่งตามกรอบของรัตนตรัย คือ “พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์” ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่ง จะต้องพัฒนาประยุกต์ธรรมให้ร่วมสมัยและสอดคล้องกับความต้องการมากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาและตีความหลักธรรมให้เอื้อต่อการตอบคำถามทางวิชาการที่ไปสัมพันธ์กับวิทยาการหรือศาสตร์ต่างๆ เข้ามาท้าทายต่อพระพุทธศาสนา ดังที่พระธรรมโกศาจารย์ได้เสนอว่า “ธรรมะเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมของชีวิต ธรรมจึงไม่ใช่เรื่องไกลตัวแต่อย่างใด ผู้ที่นำธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันสม่ำเสมอจะเห็นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ประโยชน์นั้นแหละจะรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับสังคมไทยตลอดไป และประโยชน์นั้นแหละจะรักษาวิชาพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่หลักสูตรการศึกษาของประเทศไทยตลอดกาล” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2561)

เหตุดังนั้น พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะทิศทางหรือแนวโน้มของทั้งสองศาสตร์ดูเหมือนจะไปด้วยกันไม่ได้ แต่เมื่อพิจารณาถึงเป้าหมายแล้ว พุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ก็เป็นอุปกรณ์ให้มนุษย์ได้เข้าถึงความเป็นจริงเพื่อการเป็นอยู่อย่างมีความสุขเหมือนกัน แต่จุดที่ทำให้ศาสตร์สมัยใหม่ต้องหันหลังกลับมาดูก็คือเมื่อศาสตร์สมัยใหม่ได้เป็นหลักการและวิธีการให้กับมนุษย์แล้ว มนุษย์และสังคมโลกก็ยังเต็มไปด้วยปัญหา ทั้งปัญหาในระดับบุคคล สังคม และโลก ดังนั้น พุทธศาสนาที่นับว่าเป็นศาสตร์หนึ่งที่ยืนอยู่อีกฟากหนึ่งของศาสตร์สมัยใหม่จึงได้โอกาสเข้ามาเติมเต็มให้มนุษย์และสังคมมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพราะตามหลักการ

เบื้องต้นแล้ว ทั้งสองศาสตร์ล้วนเป็นศาสตร์ที่มีเหตุผลที่ตั้งอยู่บนกฎธรรมชาตินั่นเอง จึงทำให้พุทธศาสนาถึงแม้จะเป็นศาสตร์แห่งจิตใจหรือนามธรรมก็ยังมีความเป็นไปได้เสมอกับศาสตร์สมัยใหม่ และที่น่าสนใจยิ่งกว่าคือศาสตร์สมัยใหม่ที่ว่าก็เป็นศาสตร์ที่พัฒนาต่อยอดมาจากศาสตร์ยุคก่อนๆ และก็เป็นไปได้ยิ่งกว่าศาสตร์สมัยใหม่ที่ว่าดีที่สุดในยุคนี้ก็จะถูกลบเลี้ยวโดยศาสตร์สมัยใหม่ยุคต่อๆ ไปอีก ตรงกันข้ามกับหลักพุทธศาสนาที่ดูเหมือนจะมีที่ยืนยากขึ้นเรื่อยๆ ในยุควิทยาศาสตร์ คล้ายกับหลายๆ ศาสนาในปัจจุบัน แต่กลับกลายเป็นว่ายิ่งศาสตร์สมัยใหม่ก้าวหน้าไปมากเท่าใด เนื้อหาของศาสตร์สมัยใหม่ดังกล่าวยิ่งเข้าใกล้เนื้อหาของพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นตามไปด้วย

บูรณาการพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่

เมื่อศาสตร์สมัยใหม่และพุทธศาสนาสามารถเชื่อมโยงระหว่างกันและกันได้ จึงนับว่าเป็นเรื่องบวกสำหรับพุทธศาสนาที่จะทำให้คนในยุคนี้ โดยเฉพาะเยาวชนได้หันกลับมาสนใจพุทธศาสนามากขึ้น เพราะคนในยุคนี้ อะไรๆ ก็ต้องอธิบายเทียบเคียงกับวิทยาศาสตร์หรือศาสตร์สมัยใหม่เป็นหลักเท่านั้นจึงจะยอมรับคือหากศาสตร์อะไรขัดแย้งหรือไปด้วยกันไม่ได้กับหลักวิทยาศาสตร์แล้วเป็นไปได้อย่างที่คนในยุคนี้จะยอมรับนับถือ ดังนั้น เมื่อพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ไปด้วยกันได้ อย่างเหมาะสมลงตัวแล้ว จึงทำให้เกิดความน่าสนใจว่าจะนำหลักพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้หรือบูรณาการร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่อย่างไรเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับมนุษย์ เพราะการบูรณาการนั้นเป็นเรื่องยากอยู่มีไข้อย่างหากทั้งสองศาสตร์ที่จะมาบูรณาการร่วมกันมีจุดยืนที่แตกต่างกัน แต่ด้วยความที่พุทธศาสนามีหลักคำสอนที่พัฒนามาจากหลักการพื้นฐานเกี่ยวกับกฎธรรมชาตินี้จึงทำให้พุทธศาสนาไปด้วยกันได้กับศาสตร์สมัยใหม่ง่ายขึ้น โดยวิธีการการบูรณาการพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นสามารถทำได้ 2 วิธี ดังนี้

(1) วิธีการบูรณาการแบบพุทธวิทยา (Buddhology) ซึ่งเริ่มต้นจากการกำหนดหรือแสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่มีการถกเถียงหรือแสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็นต่างๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ หลังจากนั้น จึงนำพระพุทธานุชาตมาเป็นฐานในการอธิบาย ขั้นตอนต่อไปจึงเข้าสู่กระบวนการของการนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม โดยมีเจตนาธรรมเพื่ออธิบายสนับสนุนให้พระพุทธานุชาตทันสมัยมีเหตุผล และสอดคล้องกับวิถีความเป็นไปของชีวิตและสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการเช่นนี้ มิได้เจตนาที่จะก่อให้เกิดลัทธิธรรมปฏิบัติ หรือทำให้พระพุทธานุชาตสูญเสียจุดยืนของตัวเอง

(2) วิธีการบูรณาการแบบธรรมวิทยา (Dhammology) วิธีการนี้มีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกับวิธีการของ (1) การบูรณาการจะเริ่มต้นจากการกำหนดหรือแสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่มีการถกเถียง หรือแสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็นต่าง ๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ ขั้นตอนต่อไปคือการนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาเป็นตัวตั้ง แต่จุดเด่นในวิธีการที่ 2 คือ การนำหลักธรรมะในพระพุทธานุชาตตามที่ปรากฏในพระวินัย พระ

สูตร และพระอธิธรรมมาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้ ดีความ อธิบาย วิเคราะห์ บุรณาการ และสังเคราะห์ออกเป็นชุดอธิบาย ชุดความคิด หรือชุดความรู้ต่างๆ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2561).

จากวิธีการบูรณาการทั้งสองวิธีข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าความสอดคล้องระหว่างพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่นั้นเป็นไปได้ทั้งเชิงนำหลักการทางพุทธศาสนาเป็นหลักแล้วตามด้วยศาสตร์สมัยใหม่หรือนำศาสตร์สมัยใหม่เป็นหลักแล้วตามด้วยพุทธศาสนา ซึ่งทั้งสองวิธีนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมหรือสภาพการณ์ของปัญหาเป็นหลัก หมายความว่า การใช้หลักการทางพุทธศาสนาหรือศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งต้นนั้นไม่สำคัญเท่ากับบริบทของปัญหาที่ต้องการนำศาสตร์ทั้งสองไปบูรณาการใช้นั่นเอง เพราะบางปัญหาอาจเหมาะสมที่จะเริ่มตั้งต้นด้วยศาสตร์สมัยใหม่ นัยตรงข้าม บางปัญหาอาจไม่เหมาะสม ดังนั้น การบูรณาการจึงเป็นเรื่องละเอียดอ่อน จึงไม่ใช่เป็นเรื่องที่กล่าวกันเพียงแคในวงวิชาการเท่านั้น แต่ควรเป็นเรื่องที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง สรุปแล้ว การเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่สังคมโลกล้วนเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาจากศาสตร์สมัยใหม่ที่มีการปรับเปลี่ยนมาตามยุคสมัย แต่การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทั้งหมดล้วนทำให้เกิดความชัดเจนในหลักพุทธศาสนาต่อประชาคมโลกมากขึ้น จึงนับว่าเป็นเรื่องที่ดีสำหรับบรรยากาศโดยรวมของพุทธศาสนาที่จะเป็นทางเลือกให้กับผู้คนในศตวรรษที่ 21 นี้

สรุป

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ผู้เขียนมองว่ายิ่งวิทยาศาสตร์หรือศาสตร์สมัยใหม่มีความก้าวหน้าไปมากเท่าใด ยิ่งเป็นผลดีกับพุทธศาสนาโดยรวม เพราะการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงของศาสตร์สมัยใหม่นั้นเป็นการนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีเพื่อเข้าถึงความจริงของธรรมชาติให้มากยิ่งขึ้นกว่าที่ผ่านมา ซึ่งลักษณะการแบบนี้ นับว่าเป็นแนวทางที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญมาตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว กล่าวคือพระพุทธเจ้าทรงเน้นให้พุทธศาสนิกชนอยู่ใกล้กับธรรมชาติ อะไรก็ตามที่ตัดต่อตัดแต่งผิดไปจากธรรมชาติมาก สิ่งนั้นย่อมจะอยู่ห่างไกลจากความเป็นจริงมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น ในเมื่อพุทธศาสนามุ่งเน้นหาความเป็นจริงจากธรรมชาติ ศาสตร์สมัยใหม่โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ก็หาคำตอบให้กับมนุษย์ด้วยการแสวงหาความจริงจากธรรมชาติเช่นกัน จึงเป็นการลงตัวหรือสอดคล้องกันอย่างยิ่ง และที่สำคัญที่สุด ทั้งศาสตร์สมัยใหม่ทั้งพุทธศาสนาล้วนมุ่งขจัดความมั่งงายหรือไร้เหตุผลในหมู่มนุษย์ โดยมุ่งให้มนุษย์อยู่อย่างชาญฉลาดและมีความสุขกายสบายใจ มีความทุกข์ยากลำบากให้น้อยที่สุด ซึ่งถ้าเป็นไปได้ก็ให้เข้าถึงความสุขอย่างสูงสุดคือนิพพานตามนัยแห่งพุทธศาสนาก็จะเป็นการดียิ่ง โดยต้องไม่หยุดอยู่เพียงแค่ความสุขสบายตามที่ศาสตร์สมัยใหม่สร้างให้

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. (2525). **วิธีการศึกษาทั่วไปแบบบูรณาการ: มนุษย์รู้อย่างไร**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรีชา วงศ์ศิริ. (2532). **ปรัชญาวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมภาร พรหมทา. (2534). **พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.
- เอื้อน เล่งเจริญ. (2537). **โลกทรรศน์ในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: โอเอส พรินติ้งเฮาส์.
- พิมพ์ลัย หงษาคำ. **หลักการพระพุทธศาสนากับหลักการวิทยาศาสตร์**. ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/fon5481136057/hnwy-thi-1/1-2>. / สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2561.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. **พระพุทธศาสนากับวิทยาการสมัยใหม่ : ตัวแบบวิธีวิทยาว่าด้วยพุทธบูรณาการและพุทธสหวิทยาการ**. ออนไลน์. แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=1733&articlegroup_id=278/ / สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2561.
- วัดเจ็ดเสมียน. **พระพุทธเจ้าในสายตานักปราชญ์โลก** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://plus.google.com/> / สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2561.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. **พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์** ออนไลน์. แหล่งที่มา: <http://kengkkoo.blogspot.com/2013/03/blog-post.html/> / สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2561.
- Kirthisinghe Buddhadasa P. (1993). **Buddhism and Science**. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.
- P.A.Payutto Bhikkhu. (1993). **Toward Sustainable Science: A Buddhist Look at Trends in Scientific Development**. Buddhaddhamma Foundation.
- P.A. Payutto. (1994). **Buddhist Solutions for the Twenty-First Century**. Bangkok: Buddhaddhamma Foundation.

